

Янчев А.В.

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ПРОЦЕСІВ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розроблено методологічний інструментарій документування товарно-матеріального забезпечення. Документування товарних операцій запропоновано розглядати як складову обліково-інформаційного процесу, яка включає: фазу асимільованої інформації, що генерується користувачем та залежить від системи його сприйняття; фазу задокументованої інформації на рівні даних у знаковій формі в електронному форматі; фазу передачі інформації від джерела до акцептора для прийняття рішень. Розроблено алгоритм документування товарних операцій, застосування якого дозволило сформулювати нове бачення опису предметної області документування у вигляді послідовних етапів, які сприяють підвищенню ступеня інформаційної оснащеності користувачів, скороченню строків обробки інформації.

Ключові слова: документування, товарні операції, електронний документообіг.

Постановка проблеми. Ефективна організація документування процесів товарно-матеріального забезпечення є актуальним питанням, що потребує оперативного вирішення шляхом розробки методологічного інструментарію управління виробничо-збутовими процесами. Згідно з логістичною концепцією товарно-матеріальний потік, який завжди має власну розмірність (обсяг, кількість, маса, час), генерує певний інформаційний потік, як сукупність циркулюючих у логістичній системі повідомлень, необхідних для управління та контролю товарних операцій [1, с. 379].

Документування як початковий етап облікового процесу генерує оперативну, достовірну інформацію та виступає сполучною ланкою між господарською діяльністю і системою управління суб'єкта господарювання. Документ сьогодні не розглядається лише як засіб підтвердження факту господарських подій, а відіграє все більшу роль у державному управлінні та міжнародному співробітництві, приймаючи на себе функцію базового елемента побудови інформаційної економіки. Міжнародне співробітництво спирається на інтереси бізнесу, а тому поступовий перехід України на міжнародні облікові стандарти має задовольняти інтереси контролюючих органів та суб'єктів [2, с. 72]. Тому побудова раціональної моделі документування операцій українського бізнесу потребує врахування останніх досягнень науки, техніки і технології обробки даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості імплементації процесу документування широко вивчаються науковцями, оскільки ефективність облікового процесу прямо залежить від первинної ланки спостереження за господарськими явищами. Означеною проблемою займалися такі вчені, як І.М. Воронін, Г.Г. Осадча, О.В. Овдій, М.С. Пушкар, Н.В. Цопа. В опрацьованих джерелах висвітлюються різноманітні технологічні регламенти функціонування електронного документообігу в

інформаційній системі підприємства. Значна увага приділяється послідовності обробки інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас питання методології проектування електронного документообігу товароруку потребують окремого поглибленого дослідження.

Методологія дослідження. Загальнопізнавальне, теоретичне та практичне значення дослідження полягає у виробленні сучасного інструментарію щодо розробки раціональної системи документування товарних операцій. Доведені наукові результати допомагають введенню нової інформації до фонду теорії науки, забезпечують уточнення, систематизацію термінів і понять, створюють систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах і логіко-аналітичному інструменті наукового пізнання. Тому метою статті є розробка методологічного інструментарію документування товарно-матеріального забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Документування включає в себе сукупність процесів зі створення інформаційного забезпечення господарської діяльності та забезпечує сумісність стандартів обміну даними в інформаційній системі підприємства зі стандартами даних, що надходять з системи внутрішнього моніторингу, затверджує інформаційно-комунікаційні протоколи обміну даними [3, с. 274]. Під час документування здійснюється моніторинг господарської операції через виконання двох взаємопов'язаних функцій – спостереження та діагностики.

Підтримуючи думку М.С. Пушкар, погоджуємося розглядати документування товарних операцій через призму термінів інформаційних систем, а саме як первинну комунікацію, що супроводжується кодуванням (ідея), реєстрацією (реконструйована ідея), передачею (знання, досвід, відчуття, емоції), зворотний зв'язок (реакція користувача) [4, с. 218]. Тому документування товарних операцій пропонуємо розуміти як складову обліково-інформаційного процесу, яка включає: фазу асимільованої інформації, що формується користувачем і залежить від системи його сприйняття та

© Янчев Андрій Володимирович, к.е.н., доц., докторант кафедри фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі, e-mail: yanchev.andrei@rambler.ua

оцінки; фазу задокументованої інформації на рівні даних у знаковій формі в електронному форматі; фазу передачі інформації від джерела до акцептора для прийняття рішень.

Умовою розробки раціональної системи документування товарних операцій є побудова інформаційної моделі, що являє собою систему спеціально відібраних змінних з їх конкретними значеннями, яка характеризує об'єкт управління в математичних термінах. Така інформаційна модель має забезпечити повноту значень станів об'єктів управління в аспекті управління товарно-матеріальним забезпеченням господарської діяльності торговельного підприємства, збір суттєвих для управління реквізитів та представлення їх у найбільш прийнятній для сприйняття формі. Під процесом управлін-

ня товарним забезпеченням слід розуміти цілісний комплекс дій, які виконуються неодноразово та постійно [5, с. 113]. До цього, на нашу думку, слід додати характеристику циклічності, яка саме і відрізняє товарні операції від будь-яких інших операцій виробничого циклу.

Система товарного забезпечення складається з транспортування, обробки замовлень, упаковки та підтримки запасів, складування, розподілу і збуту. Враховуючи циклічність і повторюваність товарних операцій та базуючись на розробленій інформаційній моделі документування, пропонуємо представити типовий порядок товарного процесу у вигляді алгоритму, який включає набір механічних дій з організації документообігу товарних операцій та облікових інструментів (рис. 1).

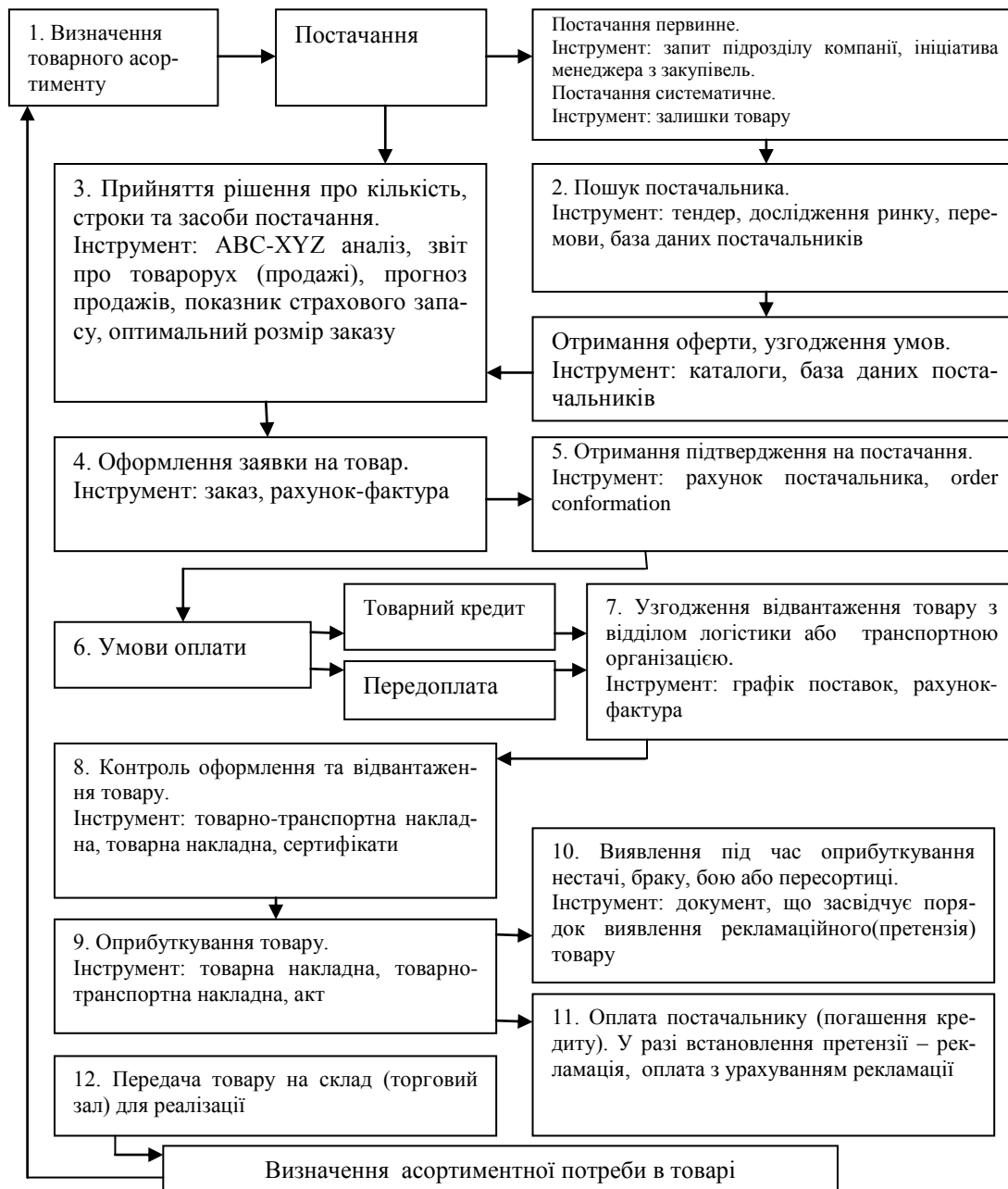

Рис. 1. Алгоритм документування товарних операцій

Застосування цього алгоритму дозволяє сформувати нове бачення опису предметної області документування у вигляді послідовних етапів, які суттєво відрізняються за складом завдань, що вирішуються, сприяють підвищенню ступеня

інформаційної оснащеності користувачів, скороченню строків обробки інформації. За таких умов систему документування товарних операцій доцільно будувати за наступною послідовністю (рис. 2).

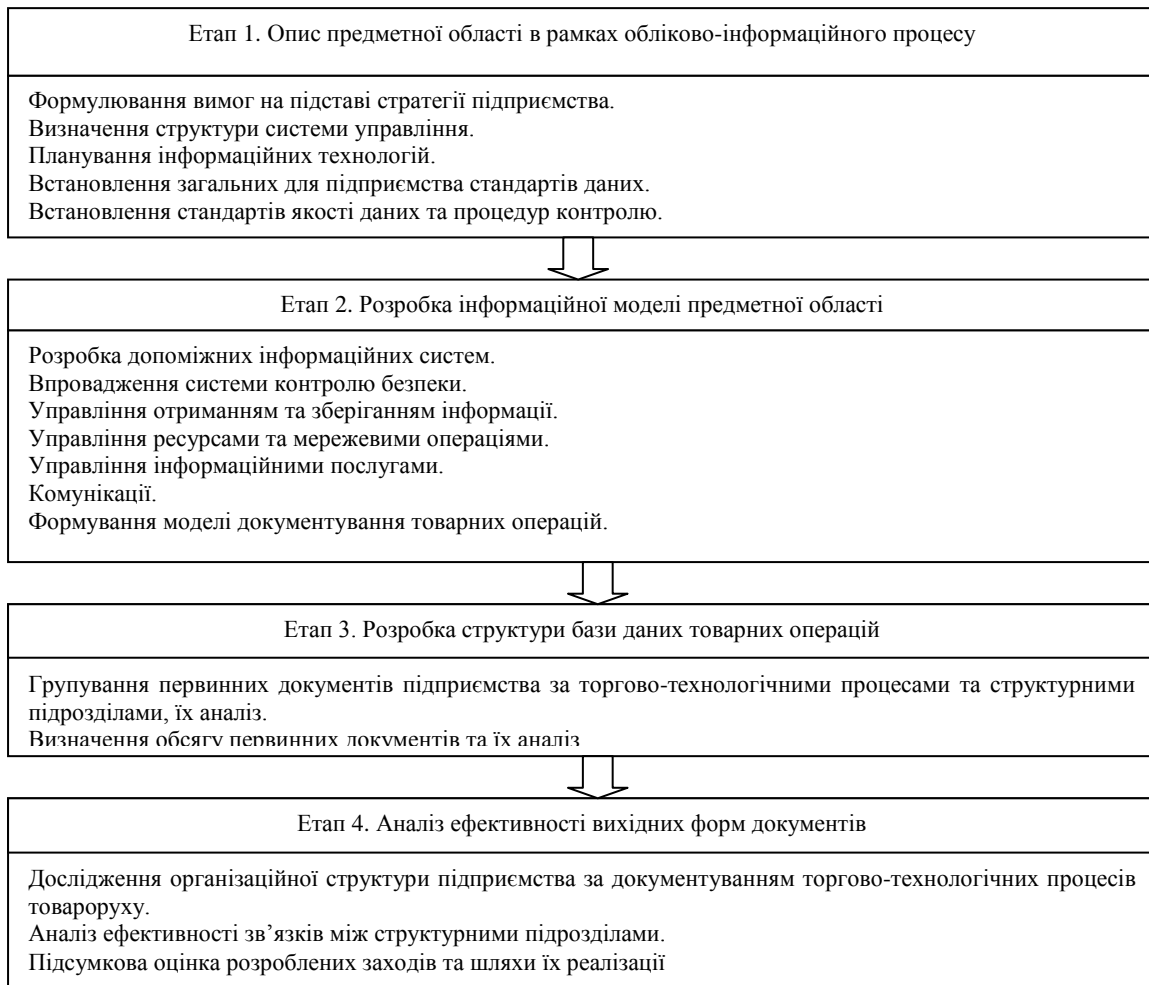

Рис. 2. Послідовність документування товарних операцій в СЕД

Ураховуючи вищевикладене розроблено графічну інформаційну модель процесу управління товарними операціями, яка враховує ключові

аспекти створення, передавання, зберігання та використання документів, пов'язаних з товарорухом (рис. 3).

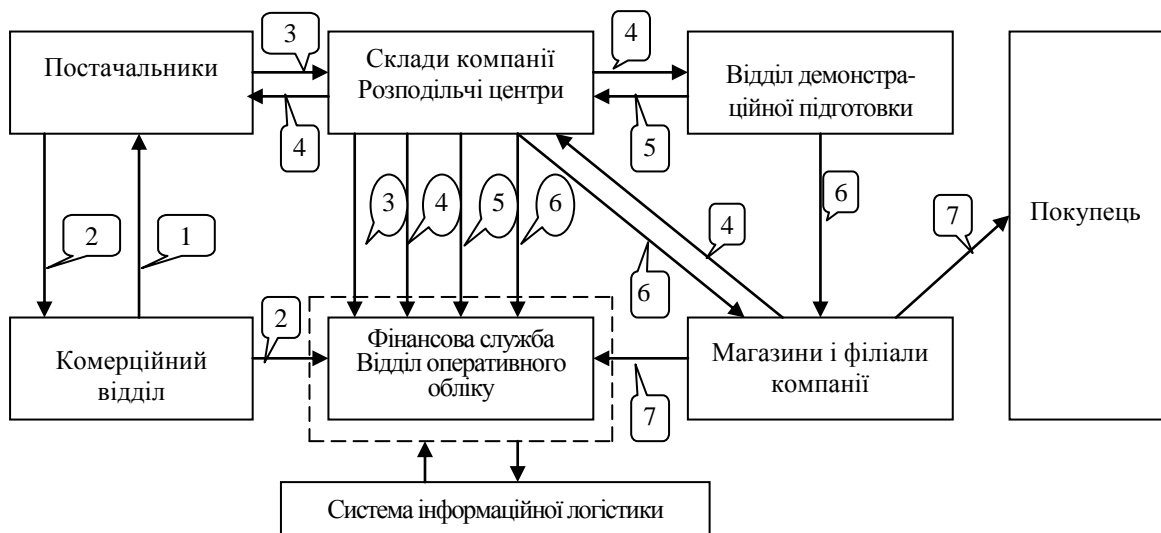

Рис. 3. Процес управління товарних операцій

Подальші напрацювання спрямовані на вироблення моделі документування товарних операцій на основі діючих форм первинних документів з урахуванням їх класифікаційних ознак (табл. 1). З метою побудови раціональної системи документування товарних операцій на торговельних підприємствах сучасних торгових форматів, які

здебільшого характеризуються розгалуженою організаційною структурою, пропонуємо схему документування товарних операцій, яка враховує сутність торгово-технологічних процесів підприємства, базується на переліку типових форм облікової документації та дозволяє уникнути дублювання не лише документів, а й їх окремих реквізитів (рис. 4).

Таблиця 1

Документування товарних операцій підприємств торгівлі

№	Товарні операції	Первинний облік товарних операцій
1	Визначення потреби у товарі та укладання угоди	Рахунок-фактура; заява-замовлення на отримання товарів поштою; бланк замовлення товарів з доставкою; платіжна вимога-доручення; платіжна вимога; фіскальний касовий чек на товари розрахункова квитанція; товарний чек
2	Приймання та оприбуткування товару	Прибутковий ордер (М-4); накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (М-20); акт приймання продукції (товарів) за кількістю (або за пересортицею); акт приймання продукції (товарів) за якістю; акт закупки; товарно-транспортна накладна (1-ТН); товарно-транспортна накладна на відпуск хлібобулочних виробів (1-ТТН); спеціалізована транспортна накладна на перевезення молочної сировини (1-ТН (МС))
3	Опрацювання претензій та рекламаций	Акт приймання продукції (товарів) за якістю; акт приймання продукції (товарів) за кількістю (або за пересортицею); акт інвентаризації відвантажених товарів (інв-4; акт інвентаризації матеріалів та товарів, що знаходяться в дорозі (інв-6)
4	Складський облік	Накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (М-20); акт про дооцінку товару; опис-акт уцінки товарів і залежаної продукції та надлишкових товарно-матеріальних цінностей; відомість нарахування і списання втрат товарів, що реалізуються у магазинах самообслуговування; довідка про реалізацію великогабаритних товарів у магазині самообслуговування у міжінвентаризаційний період; розрахунок резерву на відшкодування втрат товарів (понад норми природного збитку та бою) у магазинах самообслуговування; розрахунок на списання фактичних втрат товарів у магазинах самообслуговування у міжінвентаризаційний період; інвентаризаційний опис товарно-матеріальних цінностей (інв-3); інвентаризаційний опис товарно-матеріальних цінностей, прийнятих (зданих) на відповідальне зберігання (інв-5); інвентаризаційний опис товарів, матеріалів, тари й коштів у торгівлі (інв-12, 13)
5	Обслуговування товарної маси	Накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (М-20); акт приймання продукції (товарів) за кількістю (або за пересортицею); акт приймання продукції (товарів) за якістю; акт про дооцінку товару; опис-акт уцінки товарів і залежаної продукції та надлишкових товарно-матеріальних цінностей; порівняльна відомість результатів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей (інв-19, інв-20, інв-21)
6	Реалізація	Накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей (М-20); рахунок-фактура; акт інвентаризації розрахунків з покупцями, постачальниками й іншими дебіторами й кредиторами (інв-17)
7	Розрахунки	Платіжне доручення; платіжна вимога-доручення; фіскальний касовий чек на товари; розрахункова квитанція; товарний чек

<p>Первинний облік товарних операцій</p> <p>Етап обліково-аналітичного процесу</p>	<p>Рахунок-фактура; заява-замовлення на отримання товарів поштою; бланк замовлення товарів з доставкою</p>	<p>Прибутковий ордер; накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей; акт закупки; товарно-транспортна накладна;</p>	<p>Акт приймання продукції (товарів) за якістю; акт приймання продукції (товарів) за кількістю (або за пересортуванням)</p>	<p>Накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей; акт про доощунку товару; опис-акт уцінки товарів і продукції, що залежала, та надлишкових товарно-матеріальних цінностей; відомість нарахування і списання втраг товарів</p>	<p>Опис-акт уцінки товарів і продукції, що залежала, та надлишкових товарно-матеріальних цінностей; порівняльна відомість результатів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей</p>	<p>Опис-акт уцінки товарів і продукції, що залежала, та надлишкових товарно-матеріальних цінностей; порівняльна відомість результатів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей</p>	<p>Платіжне доручення; платіжна вимога-доручення; фіскальний касовий чек на товари; розрахункова квитанція; товарний чек</p>	<p>Структурний підрозділ фінансової служби</p>
<p>Облік постачання</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначення потреби у товарі • укладання угоди • приймання та оприбуткування товару <p>Складський облік</p> <p>Обслуговування товарної маси</p> <ul style="list-style-type: none"> • доставка товару в зону передпродажної підготовки (виробництво) <p>Облік реалізації</p> <p>Облік розрахунків</p>								

де ВЗ – відділ закупок; С – склад; Б – бухгалтерія; В – виробництво; ТЗ – торговий зал;

- – місце оформлення документа;
- — — — — товарорух з урахуванням процесу передпродажної підготовки;
- - - - - товарорух при відсутності виробництва;
- – прямий продаж товару;
- – переміщення документів.

Рис. 4. Модель організаційної структури управління товарних операцій у системі електронного документування

Сьогодні склалася негативна тенденція, коли облікова теорія і практика перебувають осторонь від сучасних досягнень економічних наук. Подолати цей розрив та усунути амбівалентність облікової науки стало можливим завдяки новітнім розробкам у галузі документування господарських операцій та інформаційної логістики. Широке проникнення логістики в сферу управління торгівлею обумовлене суцільною комп'ютеризацією матеріальних потоків. Науковці з дослідження функціональних ознак логістизації наполягають, що логістика – це процес, який, у першу чергу, обслуговує товарорух, та задовольняє потреби планування, управління, контролю руху товарів від замовлення до продажу, включаючи транспортування, складування, переміщення [С. 97, 6; С. 85, 7.; С. 375, 1; С. 83, 8.; С. 67, 9.]. Як бачимо, логістичні процеси сприймаються економічною наукою, в першу чергу, як процеси речового світу. Разом з тим, володіючи властивос-

тями речово-енергетичного світу, інформація тем не менш є визначальним фактором речово-енергетичних процесів та перетворень [С. 17, 10]. А засобом фіксації цих процесів та перетворень на інформаційному рівні, як вже було доведено, є документ. Тому доцільно розглянути функціональні ознаки логістики торгової компанії з метою запровадження рекомендацій щодо побудови документування процесів товарно-матеріального забезпечення (табл. 2).

Досягнення цілей у системі логістики торговельних підприємств потребує постійного спостереження та впливу на логістичні підсистеми. Управління у цьому разі спрямоване на координацію діяльності всіх ланок логістичного процесу.

Інструментом такої інтеграції є інформаційне забезпечення, яке супроводжує матеріальний потік на всіх етапах його просування (товарорух). Тобто система електронного документообігу є

ефективним засобом, який об'єднує і інтегрує практично всі елементи логістичної системи (рис. 5).

Таке розкриття логістичних функцій через засоби електронного документування господарських процесів дозволяє отримати принципово нові можливості оптимального забезпечення товароруку і ефективного регулювання потокових процесів на всіх ланках логістичного ланцюга, а саме:

- автоматичного відстеження наявності товарів, стану виробничих запасів та допоміжного виробництва, обсягів постачання товарно-матеріальних ресурсів, карту руху товарно-матеріальних цінностей від постачальників до покупців;

- оперативної передачі інформації про реквізити поставок (у тому числі міжнародних);
 - отримання інформації про платоспроможність та характер попиту покупців, особливості їх вимог і очікувань;
 - моніторинг у режимі реального часу процесів виробництва та зберігання;
 - оцінка конкурентного становища підприємства та стану ринків збуту;
 - використання електронних технологій оформлення, авторизації та передачі платіжних документів.

Таблиця 2

Центри документування товарно-матеріального забезпечення в системі логістики	
Ознаки	Центри документування
Основні	
Логістика закупівель (дій з розвантаження, транспортування, оприбуткування товару)	Відділ закупок
Транспортна логістика (вибір способів перевезення і митної реєстрації товару)	Відділ транспортної логістики
Логістика запасів (переміщення і розподіл товарів на складах та в торгових центрах)	Склади, магазини, філіали
Допоміжні	
Складська логістика (зберігання, пакування, сортування, інвентаризація)	Склади компанії, розподільчі центри
Збутова логістика (розподіл товарів по складах магазинів, розподільчим центрам, відвантаження покупцям, рух грошових коштів, оплата постачань товарів, розрахунки з покупцями)	Транспортний відділ, магазини, філіали
Логістика допоміжних процесів (допоміжне виробництво)	Кулінарний цех, цех пакування і доукомплектації, склад
Логістика сервісного обслуговування (доставка товару покупцям, сервісне післяпродажне обслуговування)	Транспортний відділ, відділ сервісного обслуговування

Рис. 5. Функції системи електронного документування товарних операцій

Крім того, вирішення будь-якого управлінського завдання пов'язане з обробкою даних, які описують стан господарських процесів на підприємстві або в його окремих підрозділах. Документування товарних операцій є основною найбільш трудомісткою, але не єдиною ланкою бухгалтерського спостереження на підприємствах торгівлі.

Необхідно відзначити, що дієздатність системи електронного документообігу багато в чому залежить від характеристики інформаційних мереж, якісних характеристик баз даних,

ефективності комунікаційної інфраструктури логістичної системи, а також комплексності заходів і технологій прийняття управлінських рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вирішення наукової проблеми дозволило визначити функції системи електронного документування товарних операцій, розробити механізм управління асортиментною політикою, запровадити інтелектуальні методи ціноутворення, керувати розрахунками з контрагентами, підвищити ефективність обробки претензій та рекламаций, здійснювати контроль логістики товаропостачання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронин І.Н. Информатизация общества: общественно-географическая интерпретация: монография / И.Н. Воронин. – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2011. – 486 с.
2. Осадча Г.Г. Методологія та практика обліку оцінки запасів за національними та міжнародними обліковими стандартами / Удосконалення обліку, аналізу і аудиту в умовах глобалізації світової економіки: колективна монографія; за ред. проф. Л.М. Ченелевського. – К.: НУХТ, 2013. – С. 63–72.
3. Цопа Н.В. Управление развитием промышленных предприятий: методология, модели, методы: монография / Н.В. Цопа / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2010. – 370 с.
4. Сучасні проблеми обліку: монографія; за ред. докт. екон. наук, проф. М.С. Пушкаря. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 268 с.
5. Овдій О.В. Управління матеріальними ресурсами підприємства в системі обліку господарських процесів / О.В. Овдій // Удосконалення обліку, аналізу і аудиту в умовах глобалізації світової економіки: кол. монографія ; за ред. проф. Л.М. Ченелевського. – К.: НУХТ, 2013. – 215 с.
6. Бузукова Е. Закупки и поставщики. Курс управления ассортиментом в рознице / Под. ред. С. Сысоевой. – СПб: Питер, 2009. – 432 с.
7. Бажин И.И. Проектно-логистическое управление ресурсным обеспечением: монография / И.И. Бажин, В.В. Сысоев. – Н.Новгород: Изд. Гладкова О.В., 2005. – 222 с.
8. Ячменева В.М. Основы логистики: учеб. пос. / В.М. Ячменева, М.Ю. Ваховская, А.В. Сиволап. – Симферополь: ИТ «АРИАЛ», 2011. – 408 с.
9. Логистические системы предприятий: теория, методология, практика: монография / В.А. Осовцев, Т.В. Востриков, О.А. Митько, Т.В. Пархоменко; под ред. д.э.н., проф. А.У. Альбекова. – Ростов н/Д: РГЭУ «РИНХ», 2004. – 220 с.
10. Мельник Л.Г. Экономика информации и информационные системы предприятия : учеб. пособ. / Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, В.А. Касьяненко. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 400 с.